

CÂNTĂREȚUL BISERICESC ȘI CÂNTAREA DE STRANĂ ÎN ARDEAL ȘI MARAMUREȘ

THE CHURCH SINGER AND CHORAL SINGING IN
TRANSYLVANIA AND MARAMUREȘ

Drd. Ioana Lavinia Baboșan

Abstract: The church singer plays an essential role in the Orthodox liturgical tradition, being responsible for performing the hymns during services. In Transylvania and Maramureș, choir singing has distinct characteristics, influenced by both Byzantine tradition and the cultural and ethnographic specificity of the area.

Church singing in Transylvania and Maramureș combines elements of Byzantine music with influences from local folk music. This fusion is due to the turbulent history of the region, where Orthodox and Greek Catholic traditions developed in parallel, under the influence of Romanian and Western culture.

Keywords: Church singing, Transylvania, Maramureș, Romanian traditions, community

CÂNTĂREȚUL BISERICESC

Sfântul Apostol Pavel îndeamnă pe creștinii din Efes, la cântare spunând că „orice creștin este dator să-L laude pe Domnul și să-I cânte în inima lui psalmi și cântări duhovnicești, în toată vremea mulțumind” (Efeseni 5, 19).

Cântărețul bisericesc, este acea persoană aleasă care aduce jertfă roada buzelor, asigură răspunsurile strănii. Cântărețul trebuie să fie mai luminat, mai bun, mai evlavios, mai harnic, mai treaz, mai îndrăzneț pentru legea lui ca ceilalți credincioși. Să fiți cel mai valoros ajutor al preotului!¹. Făcând referire la cântăreții bisericești, episcopul Nicolae Colan afirma: „Cântărețul de strană nici să tacă, nici să strige, iar în ce privește graba și negraba: nici să se pripească nici să trândăvească, pentru că pripeala pare o grabă, iar tândăveala e ca o nepăsare față de cele sfinte”.²

Cântăreții bisericești au slujit sfintele slujbe de obicei modest și anonim, iar slujirea lor a dus la împlinirea rosturilor mântuitoare ale credinței creștine

Veacuri de-a rândul cântăreții bisericești din Ardeal au fost oameni fără învățătură de carte muzicală. Așa fiind nu a fost posibilă păstrarea nici reînvișarea ocazională a cântărilor psaltice în veșmântul lor încărcat cu mulțime de ornamente melodice, ci acești cântăreți ardeleni le simplificau vrând-nevrând. Simplificându-le, cântările Sfintei Liturghii, a troparelor și a altor cântări bisericești au devenit accesibile tuturor credincioșilor cu voce și auz³. Importanța cântării bisericești deci și a cântărețului, în viața de apostolat și jertfă a slujitorilor altarelor este covârșitoare.

Încă din cele mai vechi timpuri, cântărețul bisericesc, cantorul sau dascălul, avea un rol important în comunitate. De cele mai multe ori el exercita funcția de învățător, care-și medita învățăceii în ale scrisului și a cititului, cărțile de cult fiind adevăratele abecedare. Atunci când își purta elevii prin tainele buchisitului, cu siguranță acesta îi familiariza și cu cântarea bisericească.

CÂNTAREA DE STRANĂ ÎN ARDEAL ȘI MARAMUREȘ

Cântarea este expresia vie a unor stări sufletești ale omului, e o oglindă în care se reflectă bucuriile și durerile sufletului omenesc, înfrângerile și speranțele lui, credința și dragostea lui către Dumnezeu, om și natură. Cântarea este limbajul universal prin care se înțeleg

1 Pr. Teodor Ciceu, *Examenul de asimilare a cântăreților bisericești*, în ziarul „Renașterea”, nr. 2, anul XXIII, 1954, p. 2-3.

2 *Ibidem*. p. 3.

3 Pr. prof. Gheorghe Șoima, *Muzica bisericească și laică în Institutul Teologic de la Sibiu*, în revista „Mitropolia Ardealului”, nr. 11-12/1961, p. 307.

între ei oamenii din toate timpurile și locurile⁴. Ea, îndeplinește și un rol comunitar, catehetic, pedagogic, doctrinar și cultic.

Necesitatea unei cântări plăcute, sensibile a fost relevantă dintotdeauna. Iată ce semnala conducerea ziarului *Renașterea* încă din anul 1925, în articolul intitulat *Problema cântăreților bisericești*, remarci care și astăzi după aproximativ un secol sunt de actualitate, meditative. E nevoie azi ca în biserică să se cante bine și frumos, încât să fie în stare să pătrundă în sufletele oamenilor atât de preocupate de grijile vieții comune de toate zilele. Să pătrundă, să miște și să înalțe sufletele peste preocupările zilnice. Să-i facă așa să gândească la ce e mai bine, mai frumos, să gândească la Dumnezeu... și această importanță o are cântarea pentru toți credincioșii indiferent de cultură.⁵

O cântarea bisericească bine executată, depășește condiția celui ce o ascultă, cu care se contopește, se itaripează spre a transcede înspre divin, atingând măcar pentru o clipă starea de comuniune cu Creatorul o notă caracteristică în aprecierea aptitudinilor sufletești care îl înalță pe om deasupra preocupărilor materialiste și-l apropie de desăvârșire, este desigur simțul artistic sau sentimentul iubirii pentru frumos. Între aceste preocupări locul de frunte îl ocupă cel al muzicii respectiv al cântării.⁶

Prin cântare viața omului se înseninează, inima este desfătă, iar întreaga ființă este vrăjită, încântată, transportată de pe pământ către regiunea unde tronează frumosul, sublimul, Dumnezeirea⁷.

Cine și cum trebuie să cante în biserică? sunt cuvintele de reflecție și introspecție asupra cărora profesorul Gheorghe Soima ne cheamă să medităm. Cântărețul bisericesc are datoria de a respecta, a-și însuși și medita asupra acestor cuvinte.

Cântarea de strună a românilor ortodocși din Ardeal și Maramureș, a fost dominată de principiile Octoihului. Acest fapt a urmărit delimitarea clară a muzicii bisericești de cea laică, însă aici unele genuri ale folclorului muzical au influențat cântarea de strună transilvăneană tocmai datorită conținutului melodic al Octoihului⁸.

4 Pr. lect.dr. Adam Domin, *Cântarea Bisericii noastre ortodoxe*, în revista „Altarul Reîntregirii”, nr.1/2006, p.131.

5 *Ibidem*, p. 5.

6 Prof.dr. Vasile Petrașcu, *Episcopul Nicolae Colan și cântarea bisericească*, în ziarul „Renașterea”, anul XXIV, 1946, nr. 26-27, p. 6.

7 Pr. lect.dr. Adam Domin, *op.cit.*, p. 132.

8 *Ibidem*, p. 27

Preotul profesor Gheorghe Șoima – făcând referire la cântările bisericești culese și notate de părintele profesor Dimitrie Cunțanu – spunea despre cântarea de strănă din Ardeal că „este vechea cântare bizantină, însă transformată sub influența multiseclară a cântecului popular românesc”⁹. Dintre genurile populare care au influențat cântarea de strănă din Transilvania, muzicologul se oprește asupra doinei despre care spune că a imprimat cântării de strănă un sănătos caracter popular fără ca muzica bisericească să sufere transformări radicale¹⁰.

Aceste constatări vin să confirme că elementele muzicale laice pe care popoarele la modul general le-au menținut și pe care Octoihul nu le-a putut evita, au constituit puntea de legătură între muzica populară și cea bisericească¹¹.

În Ardeal, mai mult decât în alte părți ale țării, cântarea bisericească de strănă are în bună parte caracteristicile melodiei populare¹², un factor covârșitor de important în realizarea legăturii dintre muzica populară și cântarea bisericească din Maramureș este *cântărețul bisericesc*, sau *cantorul*.

Instruirea muzicală a cantorului se realizează în totalitate în mediul laic în așa fel încât în momentul în care își însușește glasurile bisericești, acestea se vor plia pe gândirea lui folclorică¹³.

Cercetările muzicologilor de până acum au scos la iveală faptul că muzica bisericească de strănă din Transilvania respectiv Maramureș, este de origine bizantină și că aceasta a cunoscut o răspândire unitară până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea¹⁴.

Secolul al XIX-lea va aduce o diversitate de variante a cântării de strănă din Transilvania. Acum, muzicologul Gheorghe Ciobanu identifică doar opt variante, deși recunoaște că în realitate există

9 Pr. Prof. Gheorghe Șoima *op.cit.*, p. 798

10 *Ibidem*, p. 798.

11 Pr. prof. dr. Petre Stanciu, *Cultura muzicală de tradiție bizantină în centrul Transilvaniei sec. XVIII-XIX*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2010, p. 195.

12 *Ibidem*, p. 195.

13 *Ibidem*, p. 195.

14 *Ibidem*, p. 196.

mai multe¹⁵, iar Timotei Popovici este de părere că aproape în fiecare comună se cântă altfel¹⁶.

În mod cert, astăzi în Transilvania, există mai multe variante de cântare bisericească decât numărul exprimat de Gheorghe Ciobanu, dar și mai puține decât cele exprimate de Timotei Popovici. Important este faptul că deși au apărut variante regionale și chiar locale, acestea nu prejudiciază unitatea de structură a muzicii noastre bisericești românești care rămâne de tradiție bizantină; excepție face chinonicul¹⁷.

Din păcate, pentru Transilvania au fost notate și sistematizate – cu ajutorul sistemului muzical occidental – doar cântările din ținutul Sibiului, *Făgărașului și în special cele practicate la biserica din Sibiu - Cetate*¹⁸. Această lucrare de o covârșitoare importanță pentru Ortodoxia transilvăneană, aparține preotului Dimitrie Cunțanu, profesor la Seminarul andreian din Sibiu. Motivul pentru care s-a ajuns la conservarea cântării de strănă de aici, trebuie legat de existența unei școli teologice la Sibiu și nu în ultimul rând de implicarea mitropolitului Andrei Șaguna și în această chestiune¹⁹.

Culegerea de Cântări bisericești a lui Dimitrie Cunțanu este apreciată până în prezent pentru conținutul ei despre care se spune că reprezintă baza cântării actuale bisericești din Mitropolia Ardealului²⁰ fiind cartea de căpătâi a cântărețului bisericesc. Bineînțeles că muzica de strănă din Ardeal, nu a rămas la stadiul cunțanian, neobositul muzicolog, compozitor și dirijor, părintele profesor doctor Vasile Stanciu, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj – Napoca, alcătuind o serie de *manuale* (Vecernier, Utrenier, Anastasinatar, Sfânta Liturghie și altele) ce vin în ajutorul cântăreților bisericești, uniformizând prin acestea cântarea care în ultima vreme a suferit unele modificări.

15 Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, în revista „Studii de etnomuzicologie și bizantologie”, vol. I, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1974, p. 355.

16 Timotei Popovici, *Dicționarul de muzică, cu deosebită considerare la muzica românească*, Sibiu, 1906, p. 101.

17 Pr. prof. dr. Petre Stanciu, *op.cit.*, p. 198.

18 Ilie Frăcea, *La 140 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cunțanu*, în revista „Mitropolia Ardealului”, nr. 4-6/1978, p. 233.

19 Diac. asist. Ioan Popescu, *Elemente bisericești Tradiționale în opera muzicală a lui Dimitrie Cunțanu*, în revista „Mitropolia Ardealului”, nr. 9-12/1976, p. 1053.

20 *Ibidem*, p. 1053.

Despre cântarea de strănă notată de Dimitrie Cunțanu se poate afirma că „această activitate a sa, se încadra la vremea respectivă într-o acțiune mai amplă de conservare și uniformizare a melodiilor bisericești prin transcrierea lor pe notele muzicii moderne”²¹.

În strânsă legătură cu cântarea bisericească din Ardeal, stă și fenomenul oralității, adică transmiterea pe cale orală, de la o generație la alta a cântării. Aceasta transmitere se făcea treptat prin formarea de așa numite școli care subzistau în familiile de cântăreți, ce dădeau naștere la dinastiile de cântăreți bisericești. Bineînțeles că acolo unde se putea, cântăreții erau struniți în școli speciale care aveau ca scop uniformizarea cântării pe teritoriul unei eparhii ori a unei mitropolii.

Cântarea de strănă practică în parohiile din Maramureș a fost influențată de ceea ce învățau școlile de teologie sau cele de cântăreți bisericești din Cluj, prin cântăreții și viitorii preoți educați aici. Neștiind la ce și la cine să-și raporteze cântarea de strănă cântăreții și enoriașii din parohiile de aici se mărgineau prin a spune că este una locală.

În Maramureș cântărețul bisericesc este un veritabil păstrător al tradiției muzicale bisericești. Prin cântarea de strănă el îmbină rigoarea tipicului ortodox cu elementele muzicale ale tradiției locale, oferind un exemplu de continuitate între tradiția bizantină și spiritualitatea românească.

21 Mihai Brie, *Școala de cântăreți bisericești din Oradea*, Ediția a II-a, Editura Astra Museum, Sibiu, 2017, p. 23.